

## Övergripande kulturhistorisk bedömning

# Långaryds kyrka

Långaryds kyrka är uppförd 1809-10 och invigdes 1816. Kyrkan är uppförd på platsen för två tidigare kyrkor. Kyrkan är ritad av Per Wilhelm Palmroth, Överintendentämbetet. Palmroths första ritningar från 1904 fick ändras eftersom kyrkans grund redan var byggd när ritningen anlände till församlingen. Kyrkans byggdes efter Palmroths nya ritningar daterade 1807.

Långaryds kyrka är uppförd i nyklassicistisk stil. Kyrkan har ett rektangulärt långhus med smalare halvcirkelformat kor i öster och ett smalare torn i väster. Sakristian avdelas från långhuset av en hög skärmvägg. Kyrkan är byggd i sten med spritputsade och vitkalkade fasader. Runt fönster och portar finns slätputsade omfattningar och fasaderna avslutas nedåt av en gråmålad sockel. Kyrkan har rundbågefönster och entréer i väster genom tornet, mitt på södra långsidan och i öster till sakristian. Över sakristidörren finns en överliggare i sten med en huggen ranka i romansk stil, troligen från den förra kyrkan. Långhuset har sadeltak och sakristian har halvkonformat tak, båda täckta med skivtäckt kopparplåt. Tornet har torntak med en öppen lanternin och svagt karnissvängt tak. Båda takfallen är täckta med skivtäckt kopparplåt. Runt lanterninen finns smidesräcken fästa i svarvade trästolpar och på lanterninens övre del finns tornur åt alla väderstreck. Långaryds kyrka är exteriört i relativt ursprungligt skick. Tornöverdelen har förändrats, vilket skedde redan 1847 då den ursprungliga firsidiga huven ersattes med spira, kors och glob. Samtidigt insattes västfasadens lunettfönster.

Långaryds kyrka har ett rektangulärt kyrkorum som täcks av ett tunnvalv i trä. Över sakristian finns ett hjälmak. Kyrkorummet avskärmas mot sakristian av en skärmvägg. Upptill är skranket prytt av ett gallerverk. Över dörrarna i skranket finns vapensköldar hållna av lejon med Karl XIII:s och Karl XIV Johans namnskiffer snidade i trä av mästare Bylander, Göteborg. I koret finns raka korbänkar och i långhuset fyra slutna bänkkvarter, samtliga från kyrkans byggnadstid. Bänkinredningen har kannelyrprydda pilastrar mellan bänkdörrarna. I väster finns ursprunglig orgelläktare och orgel med orgelfasad från 1828. Orgelläktaren pryds av samma gallerverk som skärmväggen i koret. Ursprunglig inredning i kyrkan är utförd av häradssnickare Nils Kramp. Altaruppsatsen består av en altarniptyk i marmorstuck från 1933 av Nils Enberg. Ursprungligen pryddes altaret av ett förgyllt kors med strålsol. I absidvalvet finns målningar från 1933, signerade Ateljé Punkten. Nummertavlorna är från 1846. Predikstol från 1756 av Sven Segerwall och dopfont från 1702 kommer båda från den gamla kyrkan. En större renovering gjordes på 1930-tal som tillsammans med 1800-talets nyklassicistiska inredning präglar kyrkan interiör. Medan östpartiet i kyrkan har genomgått en del förändringar är västpartiet mer välbevarat från byggnadstiden. I vapenhuset finns äldre brett trägolv och torntrappa. Läktarunderbyggnader under läktaren från 1991-94.

## Sammanfattning

Långaryds kyrka är en exteriört välbevarad nyklassicistisk 1800-tals kyrka. Tornöverdelen har förändrats, vilket skedde redan 1847, men har behållit det nyklassicistiska utseendet. Interiören präglas av 1800-talets nyklassicistiska inredning samt den renovering som gjordes på 1930-talet. Medan östpartiet i kyrkan har genomgått en del förändringar är västpartiet mer välbevarat från

byggnadstiden, förutom att läktarunderbyggnader tillkommit. I vapenhuset finns ursprungligt brett trägolv och torntrappa.

### Att särskilt tänka på vid vård och underhåll av Långaryds kyrka

- Välbevarad nyklassicistisk exteriör.
- Nyklassicistisk interiör med inslag från tidigare kyrka, samt renovering på 1930-talet.
- Fast inredning från kyrkans byggnadstid.
- 1700-talsinredning från kyrkans föregångare.
- Ursprungligt trägolv och torntrappa i vapenhus.

### Kortfattad historisk beskrivning kyrka och kyrkogård m.fl. byggnader

#### Långaryds kyrka

	Kyrka har funnits i Långaryd sedan före 1150. Kyrkogården från tidig medeltid.
1303	Ett sigill på en handling berättar om en präst i Långaryd, Marcus de Langarydh
1563	Kyrkan plundras och skadas i brand
1644	Kyrkan plundras och skadas i brand
1750	En genomgripande restaurering påbörjades. Vapenhus och läktare tillkom
1805	Påbörjades bygget av nuvarande kyrkan
1809	Kyrkklockorna flyttas från klockstapel bredvid kyrkan och hängs i tornet
1813	Både stor- och lillklockan omgjutes
1816	Kyrkan står färdig
1828	Ny orgel
1838	Kyrkgolvet läggs om
1847	Kyrktornet förses med lanternin
1873	Altarmålning ersätter altarkors
1879	Nya kyrkogården, idag mellankyrkogården tillkom
1882	Kyrkan fick nya trappstenar
1889	Järnkaminer insättes
1899	Utvändig renovering. Yttertakets sydfall och sakristietak bekläds med plåt, övriga tak med spån. Absidens valv pryds med stjärnhimmel, bibelspråk och bårder, tunnvalvet kläds med pärlspont och målas vitt med schablonmönster kring ljuskronornas fästen. Översta delen av fönstren i koret får färgat glas, fönster får gjutjärnsbågar. Väggarna kvadermålades med bård i bänkhöjd. Fast inredning målas i ljusgröna toner, läktarpelare i porfyrimitation. Orgeln renoveras. Äldre altartavla från 1704 av Hans Hultman uppställs. Äldre predikstol till sydväggen.
1905	Mellankyrkogården utvidgades på tre sidor till nuvarande utseende.
1910	Åskledare uppsätts
1916	Tornur installeras
1917	Värmeledningssystem med varmluft installeras. I samband med detta arbete påträffas under kyrkgolvet en mur från en äldre kyrka samt en gravkammare. Genom nonchalant hantering raserades gravkammare och mur. Dessa stammade troligen från medeltiden.
1932-34	Omfattande renovering. Södra takfallet och absiden täcks med kopparplåt. Utv. väggar lagas och avfärgas. Fönsterbänkar i betong bytes mot kalksandsten. Inv. sker viss elektrisk installation. Värmesystemets rökgång huggs in i muren.

Samtliga kyrkans dörrar göres nya, vindfång byggs i vapenhuset. Nya fönster med smårutig blyspröjs. Bänkar längst fram tas bort för att ge större plats åt altarrunden, övriga bänkar görs större och bekvämare. Det pärlspontade innertaket avlägsnas. Orgeln rengörs och lagas, men byts senare ut mot ett nytt orgelverk. Väggarna målas gulvita, taket gråvitt och bänkar i en grågrön ton. Altaret får en ny altartavla, absidvalvet får ny dekor. Vid iordningställandet av absidvalvet upptäckts på baksidan av de gamla bräderna målningar, troligtvis utförda runt 1755, som tillhört den äldre kyrkan.

Ny blindbotten och trossbottenfyllning. Nya åskledare.

- 1941 Ändring och utbyggnad av belysningsanläggning.  
1944 Elektrisk ringning  
1966 Omfattande renovering. Utv. putsas väggarna om. Allt trävirke målas, korset förgylls och stuprören görs om. Nytt avlopp framdrages. Inre arbeten rörda elektrisk uppvärmning, ommålning av interiören. Gångarna och korgolvet ytbehandlades. Belysningen förbättrades med lampetter på sidoväggarna och nya kronor i koret. Orgeln rengörs och omstäms. Klockringningen kan manövreras, förutom tidigare i vapenhuset, även i sakristia och enbart den lilla klockan i predikstolen. Vattenledning drages till ett tvättställ i sakristian.
- 1972 Kyrkogården utvidgades  
1978 Kororgel installeras.  
1984 Ny orgel och handikappramp  
1986 Nytt tornur. Mindre måleriarbeten och fasadförbättringar på portalen utförs.  
1988 Grusgångar igenlades, kantsten och stolpbelysning tillkom på gamla och mellankyrkogården.
- 1991 Minneslund med rotestenar tillkom.  
1991-94 Omfattande inre renovering. Bänkar under läktare togs bort för att ge plats till sakristia, förråd, kapprum, samlingsrum och toalett. Altarrunden flyttades fram så att öppningar skapades på sidorna. Ett nytt altare placerades i ett västligare läge. Interiören ommålades. HWC tillkom. Avloppstank nedlades. Alla radiatorer under bänkarna nya och sakristian görs om till andaktsrum. Nytt golv i bänkkvarter.
- 1995 Grindstolpar repareras.  
1996 Nytt koppartak på övre lanterninen, nya hörnstolpar och staket runt lanterninen. Asfaltarbeten på parkeeringsytor, 5 dt järnkors rengjordes och målades, gravsten och staket vid s.k. prästgraven reparerades. Singel – och kantstensarbeten.
- 1997 Häck nyplanteras och stenmur utbyggs. Minneslundan får ny plantering och stenyta av gatsten.  
1998 Rötskadad bärande konstruktion vid klockor utbyttes  
2000 Installation av automatisk lucköppning samt reparation av rötskador i tornet.  
Reparation och service av högtalaranläggning. Kyrkans vattenposter reparerar.  
2007 Reparation av tornets lanternin efter rötskada. Nya koppartak.

### **Långaryds bårhus**

- 1969 Bårhuset invigs

### **Långaryds församlingshem**

Församlingshemmet har vatten från egen brunn och avloppet samlas i egen tank.

- 1963 Församlingshemmet tas i bruk  
1977 Tillbyggnad åt norr  
1986 Ny automatik för ventilationen

1996	Nya hängrännor och stuprör
1998	Tillbyggnad mot öster samt inklädnad av s:a gaveln
1999	Anslutning till prästgårdens nyborrade brunn
2002	Reparation och målning av kök efter vattenskada
2005	Reparation av trappa
2007	Bergvärme installeras

### **Långaryds prästgård**

1544	Prästgården plundras och bränns ner av danskarna
1871	Nuvarande prästgård uppförd
1948	Renovering och tillkomst av källarutrymmen
1998	Invändig renovering
1999	Ny vattenbrunn borrad
2007	Bergvärmeanläggning installeras

### **Långaryds prästgård, garage**

2007	Garaget byggs om och carport tillkommer
------	---

### **Långaryds Prästgård, jordkällare**

1997	Ny ytterdörr
------	--------------

### **Långaryd, tiondebod**

1872	Boden uppförs
1874	Boden beskrivs i syneprotokoll
1984	Museum invigs
2001	Utvändig målning

### **Långaryd, tiondebod, annex**

1990-tal	Likvagnsbod inredes
----------	---------------------

### **Långaryd, förråd**

Ingen notering

## Käll- och litteraturlista

Arkiv: Kulturmiljö Halland, Halmstad  
Kyrkokamrerens arkiv.

Litteratur: Långaryds kyrka, Torsten Allgulin, 1933  
Kyrkobyggnader i Småland, del 2, Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets  
historie och antikvitets akademien  
Glimtar ur Långaryds historia, Långaryds hembygdsförening 1987. Avsnitt skrivet  
av Karl-Erik Pettersson, Ekeryd, Hyltebruk  
Glimtar ur Långaryds historia, Långaryds Hembygdsförening 1993, Avsnitt skrivna av Helge  
Andersson, Olshult och Evald Fransson, Landeryd.

Historik över Långaryds Kyrka, 1991 – vikt blad av Helge Anderson, Olshult.  
S. Unnaryds Kyrka, 1984 av Rune Bolmblad, Unnaryd.  
S. Unnaryds Kyrka, 2005, vikt blad av Rune Bolmblad.  
Landeryds Kyrka, 1978, vikt blad av okänd författare.  
Jälluntofta Kyrka, vikt blad av Allan Nilsson.